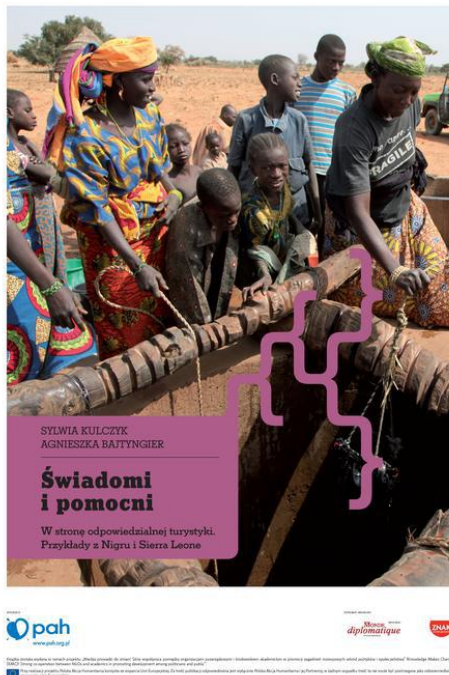

Piotr Kociszewski

Świadomi i pomocni. W stronę odpowiedzialnej turystyki. Przykłady z Nigru i Sierra Leone

Tytuł: „Świadomi i pomocni. W stronę odpowiedzialnej turystyki. Przykłady z Nigru i Sierra Leone”

Autor: Sylwia Kulczyk, Agnieszka Bajtyngier

Wydawca: Polska Akcja Humanitarna

Rok wydania: 2013

Liczba stron: 249

Oprawa: miękka

Tytuł książki Sylwii Kulczyk i Agnieszki Bajtyngier już na samym początku może wywoływać zaniepokojenie, ponieważ łączy w sobie kilka kontekstów (*Świadomi i pomocni. W stronę odpowiedzialnej turystyki. Przykłady z Nigru i Sierra Leone*). To dobrze, że składa się on z trzech, wzajemnie uzupełniających się części, ponieważ lektura samego pierwszego zdania mogłaby pozostawiać poczucie zbyt dużej ogólności.

Drugi z członów tytułu dotyka pojęcia turystyki odpowiedzialnej, które stało się bardzo modne we współczesnej dyskusji na temat turystyki i jej problemów oraz wyzwań przed nią stojących. Określenie to niejednokrotnie jest stosowane jako synonim turystyki zrównoważonej, turystyki ekologicznej itd. Wreszcie ostatnie zdanie zawarte w tytule konkretyzuje i definiuje przestrzeń geograficzną, której dotyczy publikacja – Afryka, a dokładniej Afryka Zachodnia.

Może wydawać się, że na polskim rynku księgarskim nie brakuje pozycji opisujących wyprawy i turystykę w krajach afrykańskich. Razem z polskimi podróżnikami i dziennikarzami najpierw poprzez ich programy, a następnie poprzez lekturę książek (kolejność odwrotna, dozwolona) potencjalni czytelnicy mają możliwość poznawania różnorodnych aspektów życia w poszczególnych zakątkach świata. Jednak nie bez przyczyny są oni nazywani „trawelebrytami” (określenie zastosowane przez M. F. Gawryckiego w tytule jego książki *Podglądając Innego. Polscy trawelebryci w Ameryce Łacińskiej* wydanej w 2011 r.), którzy w rzeczywistości uprawiają ekskluzywną formę turystyki kulturowej i skupiają się w swoich programach podróżniczych na aspektach danej kultury zbyt powierzchownie. Zachęcająca staje się więc propozycja autorek umieszczona w tytule ich książki, aby wspólnie z nimi wyruszyć do Afryki Zachodniej – do Nigru i Sierra Leone i poznać przykłady turystyki odpowiedzialnej. Zapewne mogą pojawić się już pierwsze pytania – czy na kraje te będziemy patrzeć właśnie oczyma trawelebryty czy jednak wejdziemy w nieco głębszą interakcję i kontakt z odwiedzanymi miejscami?

Świadomi i pomocni. W stronę odpowiedzialnej turystyki. Przykłady z Nigru i Sierra Leone to publikacja Polskiej Akcji Humanitarnej wydana w Warszawie w 2012 roku. Warto wspomnieć, że jest ona częścią projektu Wiedza prowadzi do zmian! Silna współpraca pomiędzy organizacjami pozarządowymi i środowiskiem akademickim w promocji zagadnień rozwojowych wśród polityków i społeczeństwa, przez co jest ona dostępna bezpłatnie. Poprzez stronę wydawcy – PAH-u – możliwe jest bezpłatne pobranie wersji elektronicznej lub otrzymanie po podaniu danych adresowych bezpłatnego egzemplarza drukowanego.

Skoro w informacji wydawcy pojawia się nazwa projektu (grantu), w którego tytule czytamy o współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i środowiskiem akademickim, nie jest przypadkiem dobór autorek. Obie związane są z Wydziałem Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. Agnieszka Bajtyngier jest jego absolwentką, ale także czynną badaczką problemów Afryki m.in. dzięki uczestnictwu w różnych projektach o tej tematyce. Sylwia Kulczyk to adiunkt w Zakładzie Geografii Turyzmu i Rekreacji. Łączy w swojej pracy naukowej tematy zarówno turystyczne, jak i związane z krajobrazem i geokologią. Wiedzę praktyczną zdobywa także poprzez swoje wyjazdy wynikające z pasji podróżowania.

Omawiana publikacja składa się z pięciu logicznie uporządkowanych rozdziałów. W rozdziale pierwszym *Odpowiedzialność – nowy (?) trend w turystyce* autorki zarysowały tło teoretyczne dalszych rozważań, przechodząc od ogólnego pojęcia turystyki i przedstawienia jej współczesnych cech w stronę pojęcia turystyki odpowiedzialnej przedstawionego w szerszym kontekście paradygmatu zrównoważonego rozwoju. Treść rozdziału została wzbogacona m.in. materiałem kartograficznym (mapami obrazującymi różne cechy ruchu turystycznego w Afryce), danymi statystycznymi zebranymi w tabelę, a także dodatkowymi informacjami zebranymi w wyróżnione w tekście ramki. W ciekawy sposób zostały zatytułowane poszczególne podrozdziały, autorki nie użyły typowego naukowego żargonu, a krótkich haseł w formie pytań związanych z tytułowym pojęciem odpowiedzialności (Dokąd? Jak? Po co?).

Rozdział drugi *Afryka zachodnia i jej regionalne zróżnicowanie* to zgodnie z informacją autorek zawartą już we wstępie krótkie przedstawienie omawianego obszaru. Po wprowadzeniu i propozycji podziału Afryki Zachodniej na regiony czytelnik ma możliwość zapoznać się z każdym z nich w oddzielnym rozdziale, którego tytuł może sugerować już jego najważniejsze cechy (np. *Sahara – piaski i koczownicy*, *Górna Gwinea – w lesie i na plaży*). Warto zaznaczyć, że nie są to opisy typowo encyklopedyczne, a raczej przekrojowe spojrzenie na charakter danego regionu, zarówno pod kątem jego historii, geografii, a także cech przyrodniczych. Wartościowym uzupełnieniem tekstu są fotografie, będące konkretnymi ilustracjami do np. opisywanych miejsc lub przykładów. W oddzielnych podrozdziałach przedstawiono z kolei skarby kultury i przyrody Afryki Zachodniej – obiekty wpisane na Listę UNESCO oraz zjawisko turystyki w Afryce Zachodniej. Podobnie jak w rozdziale pierwszym, czytelnik oprócz podstawowego tekstu odnajdzie dodatkową treść w ramkach, tym razem m.in. ciekawe wywiady.

Znacznie obszerniejszy od poprzednich jest rozdział trzeci związany już konkretnie z tytułowym obszarem Nigr i Sierra Leone, prezentujący uwarunkowania rozwoju turystyki i przykłady jej funkcjonowania w powyższych krajach. Autorki słusznie zauważyły we wstępie rozdziału, że charakter ich publikacji oraz złożoność i rozległość tematu nie pozwalają na opis typowo monograficzny (zresztą nie jest to ich zadaniem), a raczej na nakreślenie pewnych ram i wskazanie konkretnych przykładów. Na kolejnych stronach udało im się to osiągnąć, omawiając w każdym podrozdziale turystykę w Nigrze i Sierra Leone z perspektywy jej poszczególnych form, od turystyki poznawczej poprzez przyrodniczą oraz kulturową w stronę turystyki ekstremalnej i wypoczynkowej. Ważną rolę odgrywa pierwszy z podrozdziałów zatytułowany *Turystyka w cieniu konfliktów zbrojnych*, ponieważ poprzez m.in. zarysowanie tła historycznego czytelnik już na początku zostaje uświadomiony z jakiej perspektywy należy patrzeć na turystykę w Afryce Zachodniej (na pewno w inny sposób niż np. w Europie). W rozdziale tym czytelnik znów odnajdzie bogaty materiał fotograficzny, a także dodatkowe informacje w tabelach.

Cechą rozdziału jak i dalszej części tekstu jest język stosowany przez autorki. Przechodzą one od bardziej sformalizowanych stwierdzeń (naukowych), które były integralnym elementem pierwszych rozdziałów (wynikającym z ich charakteru), w stronę większej swobody i barwniejszego opisu bardziej kojarzącego się może z przewodnikami lub

książkami przygodowymi. Jednak w kontekście całej publikacji to „przejście” odgrywa znaczącą rolę. To właśnie dzięki bardziej „swobodnemu językowi” możliwe jest przekazanie realnego opisu sytuacji w Afryce Zachodniej, wynikającego z własnego doświadczenia autorek, ich obserwacji oraz badań terenowych.

Rozdział czwarty mimo swojego dość złożonego tytułu (*Turystyka jako narzędzie wspierające rozwój – co to znaczy być odpowiedzialnym?*) dotyka istotnych aspektów problemu odpowiedzialności w turystyce, w kontekście ekonomicznym (turystyka jako forma zarobkowania), społecznym (turystyka jako forma kontaktu) oraz środowiskowym (turystyka jako wsparcie dla przyrody). W każdym z tak zatytułowanych podrozdziałów autorki przedstawiają po raz kolejny konkretne przykłady z obszaru Nigru i Sierra Leone, wzbogacone ich spojrzeniem wynikającym z obecności w tych miejscach połączone wręcz z osobistymi dopiskami (każda z autorek w tekście umieszcza wtedy swoje inicjały). Warto zaznaczyć, że przykłady te dotyczą i prezentują konkretne osoby, niejednokrotnie z imienia i nazwiska – mieszkańców Afryki Zachodniej. Czytelnik dzięki takiemu zabiegowi może wejść z nimi wręcz w indywidualny kontakt, dzięki czemu może łatwiej jest mu zrozumieć opisywany problem lub zjawisko.

Swoistym podsumowaniem całej publikacji jest rozdział piąty, bardzo spersonalizowany, bo już w tytule stawiający osobiste pytanie – *Co ja mogę zrobić?* Uzupełnieniem są tytuły podrozdziałów, zawierające już w sobie konkretne wskazówki w postaci haseł, stworzone w oparciu o zbiór wskazówek UNWTO (*Make travel a great experience* 2010) (np. *Szanuj lokalne tradycje i zwyczaje, Bądź dobrze poinformowany i pełen szacunku*). Są one rozwinięte na kolejnych stronach w postaci jeszcze dokładniejszych zasad, ujętych w klarowny i czytelny sposób. Ich uzupełnieniem są po raz kolejny dodatkowe teksty w ramkach, w kontekście tego rozdziału konkretnie wyjaśniające wątpliwości, które mogą rodzić się w czytelniku.

Integralnym elementem dotychczasowej treści jest bogaty spis literatury, osób, których wypowiedzi wykorzystano w tekście, spis rycin, tabel, tekstów w ramkach oraz skrótów stosowanych w tekście.

Warto wspomnieć o stronie technicznej i redakcyjnej publikacji. W samym tekście znajdziemy wiele przypisów, a także cytowań literatury polskiej i światowej. Autorki w swojej pracy badawczej wykorzystywały ponadto różne metody. Z jednej strony w pierwszych rozdziałach, przy opisie aspektów teoretycznych zastosowano metody ilościowe – np. analizy statystyczne (wielkość ruchu turystycznego), jednak w kolejnych rozdziałach prezentujących praktyczne aspekty turystyki użyto metod jakościowych – m.in. przeprowadzano obserwacje terenowe oraz wywiady. Ten stosunkowo duży wachlarz metod badawczych sprawia, że czytelnik otrzymuje klarowny i ciekawy obraz opisywanej rzeczywistości, wzbogacony o spojrzenie z różnych perspektyw. Wynika to także z doboru źródeł informacji, jakiego dokonały autorki. Są to zarówno źródła oficjalne – statystyki UNWTO, jak i mniej oficjalne – często nawet pojedyncze fragmenty rozmów lub opinie zdobywane podczas właściwej obecności w poszczególnych krajach i ich regionach.

Informacje zebrane przez autorki zostały przedstawione w sposób zrozumiały i czytelny. Układ poszczególnych rozdziałów i treści w nich zawartych jest logiczny. Czytelnik w pierwszych rozdziałach zostaje wprowadzony w temat poprzez bardziej ogólne informacje, aby poprzez kolejne kartki wejść w omawianą problematykę w coraz większym stopniu, aż wreszcie na końcu zobaczyć jaki on osobiście może mieć wpływ na turystykę odpowiedzialną. Ważna jest także sama redakcja rozdziałów, w których tekst podzielony został na akapity, a w poszczególnych momentach najważniejsze informacje zostały dodatkowo wypunktowane.

Dużym atutem publikacji są dodatkowe materiały uzupełniające tekst podstawowy. Bardzo ważną rolę, jak już wspomniano wcześniej, odgrywają zdjęcia, które są konkretną ilustracją omawianych problemów i pozwalają rozszerzyć spojrzenie czytelnika. Warto

zaznaczyć, że pochodzą one tylko ze zbiorów autorek, co jeszcze bardziej podkreśla autentyczność całej publikacji. Można czuć niedosyt, wynikający z faktu, że są one jedynie czarno-białe, a tylko zdjęcie na okładce jest kolorowe. Wynika to jednak raczej z formatu i wielkości całej publikacji. Książka nie ma typowych rozmiarów np. podręcznika naukowego, jej mniejsze wymiary mogą za to okazać się wygodne dla czytelnika.

Oprócz fotografii wśród rycin w publikacji czytelnik znajdzie także materiał kartograficzny – mapy prezentujące cechy zjawiska turystyki w Afryce. Są one stosunkowo czytelne, jednak wątpliwości może budzić mapa (ryc.1.1) prezentująca ruch turystyczny w Afryce w 2010 roku. Zastosowano metodę kartogramu, która w swoich założeniach pozwala na prezentację danych o charakterze względnym, podczas gdy przyjazdy turystów zagranicznych wyrażone liczbowo mają charakter bezwzględny. Z drugiej jednak strony, od kilku lat toczy się dyskusja o wykorzystaniu metody kartogramu i doborze danych (por. publikacje Marty Tomaszewskiej – Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski), w tym kontekście zainteresowanym należy polecić literaturę już typowo kartograficzną.

Na podstawie przedstawionego opisu publikacji, jak i przytoczonych argumentów dotyczących redakcji tekstu należy stwierdzić, że omawiana publikacja zasługuje na określenie publikacji naukowej. Dodatkowo warto zaznaczyć, że została ona poddana oficjalnej recenzji naukowej, której dokonała dr hab. Bogumiła Lisocka-Jaegermann z Instytutu Studiów Regionalnych i Globalnych Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.

Z drugiej jednak strony patos stwierdzenia publikacja naukowa nie może przysłonić powszechności (w pozytywnym znaczeniu tego słowa) i dostępności książki Sylwii Kulczyk i Agnieszki Bajtyngier. Kto powinien ją przeczytać? Komu warto ją polecić?

Automatycznie chciałoby się powiedzieć, że wszystkim, ale warto w tym momencie dokonać krótkiego umownego podziału:

- tym, którzy przeczytali już wiele książek typowo przygodowych, opartych może na podróżach znanych osób, aby zobaczyli, jak taki przekaz można w przystępny sposób wzbogacić spojrzeniem naukowym, zarówno dotykającym aspektów społeczno-ekonomicznych, jak i przyrodniczych;

- tym, którzy są już znawcami tematu w rozumieniu naukowym i teoretycznym, aby zobaczyli jak wiele nowego wnosi spojrzenie praktyczne, poparte autentycznymi wrażeniami i informacjami z badań terenowych, których i tak wszystkich nie da się zapisać na kartach książki;

- wreszcie tym, których interesuje konkretna tematyka – zarówno związana z Afryką, jak i z turystyką i jej formami, aby wędrując z autorkami po Afryce Zachodniej spojrzeli na realne problemy Nigru i Sierra Leone i zastanowili się jak można je rozwiązać.

Reasumując, publikacja Sylwii Kulczyk i Agnieszki Bajtyngier warta jest uwagi i polecenia. Autorki nie zajmują się wyimaginowanym i oderwanym od rzeczywistości opisem turystyki jakich wiele, ale podchodzą do tytułowej odpowiedzialności właśnie w sposób odpowiedzialny. Nie uciekają od nieraz trudniejszych tematów (w myśl zasady – przecież nie wypada), wręcz przeciwnie – pokazują wagę problemów, z jakimi można spotkać się w krajach Afryki Zachodniej (nie tylko szeroko pojęta bieda, ale także m.in. przemoc wobec kobiet i w ogóle miejsce kobiet w społecznościach danych krajów). Ważne, że autorki jednak idą krok dalej, nie zatrzymują się tylko na opisie problemów, ale wskazują możliwości ich rozwiązania lub konkretne wskazówki, które mogą być przydatne dla turysty. Sylwia Kulczyk i Agnieszka Bajtyngier pokazują, że turystyka to pojęcie bardzo złożone, dotykające wielu sfer, jednak niezależnie od szerokości geograficznej i miejsca na świecie turysta, gość, wędrowiec, niezależnie od tego jak zostanie nazwany, musi być odpowiedzialny.